

ALİ BEY ADASI (AYVALIK) KAPI HALKA VE TOKMAKLARI

Öğr. Gör. Özlem ATAĞUZ ÇAL
Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü – Ankara

Öz

Alibey adasındaki evlerde kırk üç kapı halkası ve tokmağı belirlenmiştir. Bunları 9 tip olarak ele aldık. 2. tipteki el biçimli tokmakların ayrıca 7 alt tipi vardır. 2. ve 3. tipler adadaki hakim tiplerdir. Bütün tipler Avrupa kökenlidir. Halkalar gibi hemen her kültürde olanların yanı sıra tiplerin çoğu Türkiye'nin hemen her bölgesinde kullanılmıştır. Sekizinci tip şimdilik Türkiye'de bulabildiğimiz tek örnektir. Yine dokuzuncu tip de çok yaygın değildir. Örneklerin dört tanesinin yer aldığı evlerde hepsi on dokuzuncu yüzyıldan olmak üzere tarih vardır. Bu bakımdan hem buradaki, hem Türkiye'nin diğer bölgelerindeki tarihi bilinmeyen örnekleri tarihlemeye çok önemlidirler. Tokmak ve halkaların bir kısmının, Türkiye'de kalıbı alınarak çoğaltıldıklarını biliyoruz. Ancak sahildeki yerleşimlerde bulunan örneklerin doğrudan Avrupa'dan ithal edilmiş olmaları mümkündür. Osmanlı vatandaşı Hıristiyanların çoğunlukta olduğu adada geleneksel Türk tipi diyebileceğimiz örneklerden hiç olmamasını bu bakımdan normal karşılamak gerekiyor. Esasen on dokuzuncu yüzyıl, sanatın pek çok alanında olduğu gibi yoğun bir Batı etkisinin görüldüğü bir dönemdir.

Anahtar Kelimeler: Alibey adası, kapı tokmakları, kapı halkası, Türkiye.

ALIBEY ISLAND (AYVALIK) DOOR RINGS AND KNOCKERS

Abstract

Fortythree “door-rings” and “ door-knockers” have been identified in the houses of tehe Ali Bey island. We classified them as 9 different categories. The hand-shaped sample which is named as the second type has also 7 further sub-categories. The second and the third types are the dominant types on the island. All of the types have European origins. In addition to the rings which axist in almost every culture, most of the types have been used in all regions of Turkey. The eight type is the yet the only one we could discover in Turkey. The nineth type is not very common, either. Among the samples, four of the houses have dates, all of which are from the nineteenth century. Therefore, they have particular importance in enabling us to the date other houses in here as well as in other regions of Turkey which remain as unidentified. We know that some of the door-knockers and rings were copied by way of moulding their desings. Nonetheless, it is possible that the samples found in the settlements lying on the beach may have been imported directly from Europe. Therefore it may be viewed as normal that there exist no Turkish types of knockers on this island where habitants are mostly Otoman citizens of Christian origin. Indeed, the nineteenth century is a period in which a very intensive Western influence was seen just as in the other disciplines of art.

Key words: Alibey island, door-knocker, door-ring, Turkey.

A- Giriş

Balıkesir ili Ayvalık ilçesine bağlı olan Alibey (Cunda) Adası, geleneksel evlerinde yazılı 19. yüzyıla ait tarihlerden anlaşıldığı kadarıyla Hristiyanların yoğunlukla yaşadığı bir merkezdir. Buradaki kapı tokmakları hakkında ayrı bir çalışma yapılmamıştır. Bu makale ile adadaki halka ve tokmakların tasnifi yapılacak ve Türkiye kapı tokmakları içindeki yerine işaret edilmeye çalışılacaktır.

Aynı kapının kanatlarındakiler de dahil olmak üzere adadaki evlerde 43 örnek gördük.

B- KAPI HALKALARI VE TOKMAKLARI

1-Kapı Halkaları:

Alibey Adası'nda iki demir kapıda ikişerden dört tane halka belirledik. Tam yuvarlak ve kalın olan örneklerin ikisinin yer aldığı metal kapıların üstündeki 1887 tarihi, bu tür örnekleri tarihleyebilme bakımından önemlidir.

Halkalar bilinen en eski tiptir. Asya Türk ve Çin sanatında Tao-tieh maske-si denilen bir masal yaratığının başı şeklindeki tokmak aynasına bağlı halka vardır. Kırgızistan Abakan'daki tokmak M.Ö. 1. bine tarihlenmiştir¹. M.Ö. 1700 yılından M.S. 557 yılına kadar olan tarih diliminde bu tipin değişik örnekleri Asya, Ankara Kuyulu Mescit kapısında ve havan ve kandil zarfı kapılarındaki halkalar ise Selçuklular döneminin Anadolu örnekleri olarak gösterilmiştir². Trakya bölgesindeki toplam örneklerin 1/3'nün halka olduğu ve gövde kesitlerine göre 4 alt tipi olduğu ifade edilmiştir³. Dökümü verilen Beypazarı'nda 217 örnekten 54, Kastamonu'da 279 örnekten 126, Hatay'da 267 örneğin 116 tanesinin halka olması, halkaların genel içindeki oranını göstermesi bakımından bir fikir vermektedir⁴. Beypazarı'nda çapı ortalama 90-100 mm. olan büyük tipler kullanılmıştır. Türkiye'deki yaygınlığına karşılık Alibey Adası'ndaki azlığı dikkat çekicidir.

Kastamonu'da buradaki gibi metal kapılarda örneklerimizle eş halkaların çapı 7-10 cm, kalınlıkları 7-8 mm. olarak verilmiştir, Kastamonu ve Beypazarı'ndaki bu büyük halkalar örneklerimiz gibi büyük metal kapılardadır ve demirden yapılmışlardır⁵. Ancak Kastamonu ve Hatay'da pirinçten döküm küçük halkalar yaygındır.

¹ Emel Esin., "Ejder Takının Simgesiliği Ve Kötülükten Koruyan Maske", **Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004, 161.

² Halit Çal-Özlem-Çal, **Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları Ve Çekecekleri**, Ankara, 2008,6.s.

³ Halit Çal-Özlem-Çal, **Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları Ve Çekecekleri**, Ankara, 2008,6.s.

⁴ Halit Çal, "Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara**, Ankara, 215.s., 5-6. fotoğraflar. ; Özlem Çal, "Kastamonu Şehri Kapı Halkaları ve Tokmakları", **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 486.s. ; Halit Çal "Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 1. C., Ankara, 2001, 173-188.s.

⁵ Özlem Çal, "Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 486.s.

1. Tip

2- El Biçimliler:

Alibey Adası'ndaki en yaygın tipi oluştururlar. Bir kadın elinin bilekten itibaren dıştan görünüşü şeklinde yapılmışlardır. Avuç içine vurulduğunda ses çıkarması için büyüklüğüne göre genellikle yandan bakınca görülebilen yuvarlak bir top şeklinde çıkıntı yapılmıştır. Hem sağ hem sol el seçilebilir. Serçe parmağın yanındaki veya orta parmakta bir yüzük işlenmiştir. Bunların evli ve nişanlılar için tasarlandıkları anlaşılıyor. Hepsi döküm tekniği ile yapılmışlardır. 11 kapıda birer tane örnek vardır. Bilek kısmında kumaş veya bilezik gibi süslemeler olmasına göre 6 alt tipi bulunmaktadır.

Avrupa'dan ithal bu tipin Türkiye'de kırktan fazla tipi olduğu belirtilmiş fakat tiplerin hepsi tek tek gösterilmemiştir. Bu yüzden ayırımın ölçü farklarına göre mi yoksa yüzük-bilekteki takı farklarına göre mi yapıldığını bilmiyoruz⁶. Bilekteki takılara göre Kastamonu'da⁷ 4, Hatay'da⁸ 7 alt tipi vardır. Bütün Türkiye'deki yaygın tiplerin başında geldiği, Tarsus'taki 71 tokmaktan 29, Beypazarı'ndaki 121 tokmaktan 5, Hatay'da 267 örneğin 97 tanesinin el biçimli oluşuna dayanarak şehirlere göre değişen modadan söz edilmiştir⁹.

Tarsus'taki 1813 ve 1910 tarihli evlerdeki 2 örnek¹⁰, bu tipleri tarihlemeye önemlidir.

⁶ Ufuk Arıç Baş, "İzmir Evinde Kapı", **Bilim Birlik Başarı**, 1982, 9. Yıl, 33. Sayı, 20. s.

⁷ Özlem Çal, "Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 488.s.

⁸ Halit Çal "Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 1. C., Ankara, 2001, 173-188.s.

⁹ Halit Çal, "Osmanlı Kapı Halkaları Ve Kapı Tokmakları", **Osmanlı**, 11. C. 1999, 278-279.s.; Halit Çal "Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 1. C., Ankara, 2001, 173-188.s.

¹⁰ Halit Çal, "Tarsus Kapı Tokmakları", **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Düünden Bugüne 1. Tarsus Sempozyumu 25 - 26 Aralık 1998**, Adana, 140-145.

2/1. Tip: 11 tokmaktan 1 tanesi bu tiptedir. Yüzük sağ elde, serçe parmağın yanındaki parmaktadır. Bilekte bilezik mi kumaş mı olduğu tam anlaşılamayan enli bir şeridin üstünde düşey oval bir takı bulunmaktadır. Ölçü olarak el biçimli tokmakların büyük olanlarındandır. Hatay, Beypazarı ve Divriği’de birer eşi vardır¹¹.

2/1. Tip

2/2. Tip

2/2. Tip: 1 örnek bu tiptedir. Bu tipten sadece 1 örnek vardır. Yüzük sol elde orta parmaktadır. Bilekte ucu kıvrımlı bir kumaşın üstünde, ortasında yuvarlak bir şekil olan bilezik türü bir takı görülür. Diğerine göre daha zayıf bir işçiliği vardır. Benzer örneği Kırklareli’nde¹², Kastamonu’da¹³, Kayseri’de¹⁴ görülür.

2/3. Tip: Yüzük sol elde serçe parmağın yanındaki parmaktadır. Bileklik kısmının tepesi dilimlidir. Bilekte kumaş bir şeridin üstünde dört taç yapraklı bir çiçek şeklinde takı bulunmaktadır. 11 el biçimli tokmağın 4 tanesi bu tiptedir ve

¹¹ Halit Çal “Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, *Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara*, 2004, 26-27. fotoğraf. ; Halit Çal “Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, *Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 1. C., Ankara, 2001, 173-188.s. ;

Mustafa Denktaş, “Divriği’nin Kapı Tokmakları Ve Kapı Halkaları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005/2, 19. Sayı, Kayseri, 20. fot.

¹² Halit Çal-Özlem-Çal, *Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları Ve Çekekleri*, Ankara, 2008,200. fotoğraf

¹³ Özlem Çal, “Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 489.s.

¹⁴ Mehmet Kartal, “Eski Kayseri’de Kapı Tokmakları”, *İlgi*, 11. Sayı, 1988,27.s.

diğerlerine göre daha küçüktürler. Alt ve üst aynalar diğer tiplerden farklı olarak papatyaya benzer bir çiçek şeklindedir.

Kastamonu'daki el biçimli 22 örneğin 12 tanesi bu tiptedir¹⁵.Malatya¹⁶, Diyarbakır¹⁷, Beypazarı'nda¹⁸ örnekleri vardır.

2/3. Tip

2/4. Tip

2/4. Tip: 1 örnek bu tiptedir. Yüzük sol elin orta parmağındadır. Bilek kısmında ucu kıvrımlı bir kumaşın üstünde yine kumaşla yapılmış bir fiyonk vardır. Bu biçimde yapılmış bir takı olması da mümkündür.

Kastamonu'daki¹⁹ 22 örnekten 3, Hatay'daki 97 örnekten 56 tanesi²⁰ bu gruptandır. Bir örneği de Urfa Birecik'tedir²¹.

¹⁵ Özlem Çal, "Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 3a tipi

¹⁶ Adil Özme-H. Şahin "Geleneksel Malatya Evlerinde Cümle Kapıları", **Türk Arkeoloji Ve Etnoğrafya Dergisi**, 2. Sayı, Ankara, 2001, 127.s.

¹⁷ İrfan Unutmaz, "Diyarbakır Evlerinin Kapı Tokmakları", **Antika**, 21. Sayı, 1986, 43.s.

¹⁸ Halit Çal "Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara**, 2004, 21-24. fotoğraflar.

¹⁹ Özlem Çal, "Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 3c tipi.

²⁰ Halit Çal, "Osmanlı Kapı Halkaları Ve Kapı Tokmakları", **Osmanlı**, 11. C. 1999, 274.s.

²¹ Koray Olşen, "Anatolian Door Knockers", **Image**, 11. Sayı, 1988, 30.s.

2/5. Tip: Örneklerin 2 tanesi bu tiptedir. Yüzük sağ elin orta parmağında dır. Bilek kısmında ucu kıvrımlı bir kumaşın üstünde inci dizisine benzer bir takı görülür. Kastamonu'daki²² el biçimli 22 örneğin 6, Hatay'daki 97 örnekten 13 tanesi²³ bu tiptedir. Diyarbakır'da da²⁴ benzer örneği vardır.

2/6. Tip: 1 örnek bu tiptedir. Oranları bakımından işçiliği çok iyi değildir. Sağ el mi sol el mi olduğu açıkça anlaşılammaktadır. Yüzük orta parmaktadır. Bilekte düşey yivli bir kumaşın üstünde yuvarlak, bileziğe benzer bir takı bulunmaktadır. Eş bir örneği Afyonkarahisar şehrinde bir evdedir²⁵. Ön yüzündeki "Ya Fettah" yazısından Türkiye'de üretildiği anlaşılan el şeklindeki tokmak buna yakın biçimlidir²⁶.

2/7. Tip: 1 tane örneği vardır. Yüzük sol elin orta parmağında dır. Bilek kısmında, düz bir kumaşın üstünde yine düz enli bir bileziğe benzer takı veya kumaş şerit yer alır.

2/5. Tip

2/6. Tip

2/7. Tip

3. Tip: Bazı kapılarda ikişer tane olmak üzere 11 kapıda 17 örnekle, el biçimli tiplerle beraber adadaki diğer yaygın tiptir. Ana yapısı itibarıyla damla şek-

²² Özlem Çal, "Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 489.s.

²³ Halit Çal, "Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları", *Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, 1. C., Ankara, 2001, 174.s.

²⁴ İrfan Unutmaz, "Diyarbakır Evlerinin Kapı Tokmakları", *Antika*, 21. Sayı, 1986, 42.s.

²⁵ Halit Çal, "Afyon Şehrinin Kapı Tokmakları", *Vakıf Ve Kültür*, 2. C. 6. Sayı, Ankara, 1999, 4. fotoğraf

²⁶ Halit Çal, "Osmanlı Kapı Halkaları Ve Kapı Tokmakları", *Osmanlı*, 11. C. 1999, 278. s.

lindedir. Alttaki demire vurulduğunda ses çıkarması için alt ortası taşkın yapılmıştır. Bazılarının bir soru işareti şeklinde iki parça olarak yapıp alttaki taşkın parçanın aynı zamanda birleşme yerini kapattığı düşünülebilir. Yuvarlak demirden bükülerek veya döküm tekniğinde yapılanları vardır. Aynaları yan yana üçgen çıkıntıları olan daire biçimlidir. Kavis açılı örnekler göre değişmekle birlikte armuda benzer bir şekil hepsinde aynıdır.

Ana biçimi aynı olmak üzere bu tipin Türkiye’de çok çeşitli tipleri vardır. Bunlar arasından Avrupa’dan ithal olanlarla Türkiye’de üretilenleri ayırmak çok zordur. Ancak bazı işçilikleri çok kötü örneklerin yerel üretim olduklarını düşünebiliriz. Afyon²⁷, Divriği²⁸, Hatay²⁹, Kastamonu³⁰, Kayseri³¹, Niğde³², Tarsus³³, Adana, Kayseri Gesi³⁴, Divriği’de³⁵ benzer örnekleri biliniyor. Beypazarı örneği yuvarlak demirden bükülerek yapılmış basit işçilikli bir yerli üretimdir³⁶.

3. Tip

İtalya Pisa’da bir evden

- ²⁷ Halit Çal, “Afyon Şehrinin Kapı Tokmakları”, **Vakıf Ve Kültür**, 2. C. 6. Sayı, Ankara, 51.s.
- ²⁸ Kutlu Özen, “Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı Süsleme Sanatı”, **Türk Folkloru Araştırmaları**, 1985/1, Ankara, 61.s.
- ²⁹ Halit Çal, “Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 1. C., Ankara, 2001, 176.s.
- ³⁰ Özlem Çal, “Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 5. tip
- ³¹ Mehmet Kartal, “Eski Kayseri’de Kapı Tokmakları”, **İlgi**, 53. Sayı, 1988, 26.s
- ³² Halit Çal, “Niğde’de Kapı Tokmakları”, **Art-Dekor**, 77. Sayı, İstanbul, 122.s.
- ³³ Halit Çal, “Tarsus Kapı Tokmakları”, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Dünden Bugüne 1. Tarsus Sempozyumu 25 - 26 Aralık 1998**, Adana, 140-145.
- ³⁴ Halit Çal, “Osmanlı Kapı Halkaları Ve Kapı Tokmakları”, **Osmanlı**, 11. C. 1999, 282. s.
- ³⁵ Mustafa Denктаş, “Divriği’nin Kapı Tokmakları Ve Kapı Halkaları”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005/2, 19. Sayı, Kayseri, 18-23. fotoğraflar.
- ³⁶ Halit Çal “Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yüniyle Ankara**, 2004, 39. fotoğraf.

4. Tip: 2 kapıda birer örneği bulunan bu tip, ağzı yukarı doğru bir “C” kıvrımı biçimlidir. Aynadaki yuvaya takılan kolların ucu az taşkındır. Kıvrımın alt ortası daha taşkındır ve altındaki alt aynaya vurulduğunda ses çıkarması için arka yüzünde küçük bir çıkıntısı bulunur.

Döküm tekniğinde pirinç veya bronzdan yapılan tokmakların aynaları çeyrek daire şeklinde yivli ve uçları sivridir.

Afyon, Ayaş, İnebolu, Niğde, Beypazarı, Kastamonu'dan benzerleri yayınlanmıştır³⁷.

4. Tip (1887 tarihli evde)

5. Tip

5. Tip: Bir kapıda iki örneği vardır. “C” kıvrımlı örneklerin üst uçları volütlüdür. Alt ortada ise yan yana düşey üç yivden oluşan bir süslemesi vardır. Alt aynalar üç dilimli bir yaprak, üst aynalar dıştan daha yayvan üç dilimli, içi ise yan yana düşey delikli dir.

Bu da Türkiye'nin yaygın tiplerindedir. Kastamonu'da Bursa tipi olarak bilinir³⁸. Kastamonu'da 146 tokmaktan 67 tanesinin³⁹, Beypazarı'nda 162 örnekten

³⁷ Halit Çal, “Geleneksel Ayaş Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları”, **Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Sempozyumu Bildirileri, 2 - 3 Mayıs 1997**, Ankara, 91 - 109. sayfalar ; Halit Çal “Geleneksel İnebolu Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları”, **I. İnebolu Kültür ve Sanat Sempozyumu, 8 Haziran 1998**, Yayımlanmamış Bildiri. ; Halit Çal, “Afyon Şehrinin Kapı Tokmakları”, **Vakıf Ve Kültür**, 2. C. 6. Sayı, Ankara, 1999, 52.s. ; Halit Çal “Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara**, 2004, 217.s. 28-30. fotoğraf, 217, 28-30. fotoğraflar ; Özlem Çal, “Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 488.s.

³⁸ Özlem, Karabacak, **Kastamonu Evlerinde Görülen Kapı Tokmakları**, A.Ü. DTCF Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1992, 12.s.

³⁹ Özlem Çal, “Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 488.s.

58 tanesinin⁴⁰, bu tipten olmasına karşılık Hatay'da hiç bulunmaması⁴¹, el biçimlilerdeki gibi şehirlere göre değişen tercihleri gösteriyor. İstanbul da dahil olmak üzere Trakya bölgesinde 16 örneğinin belirlendiği, daha çok evlerde görüldüğü, ölçüleri itibarıyla 8 ayrı kalıbının olduğu ve bu kalıpların Beypazarı'ndaki 9 kalıpla aynı sayılabileceği belirtilmiştir⁴².

6. Tip: Tek örneğini bulduğumuz bu tipte aynadan çıkan kavisli iki kol, altta ortadaki esas olarak bir kalp şeklini andırır ve "C" kıvrımlı tipin değişik bir uygulaması olarak kabul edilebilir. Kolların alt ucu karşılıklı soyut bir ejder veya yılan başı gibi, ortadaki oval parçayı ısırır şekildedir. Kolların üst aynaya bağlandığı uçlar yuvarlaktır. Bu kolların takıldığı yuva dikdörtgen biçimlidir. Ön yüzünde oval, papatyaya benzer bir çiçek kabartması vardır. Üst ayna da bu düzenlemenin yarısı şeklindedir. Tarayabildiğimiz yayınlar itibarıyla Türkiye'de başka örneğini bulamadık. 16. yüzyıl ve sonrasına ait ejderli kapı tokmakları Türkiye'de örnekleri vardır⁴³. Ancak Alibey adası örneği ile bunlar çok farklı üsluplara sahiptir. Alibey adasındaki örneğin batıdan ithal olduğunu düşünüyoruz. Bunun gibi soyut ejder başlı fakat değişik bir diğer örnek Divriği, Hatay'da bulunmaktadır⁴⁴ ve Türk ejderli tokmaklarından farklı olan bu örneklerin de Batıdan ithal olması mümkündür.

⁴⁰ Halit Çal "Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Cumhuriyetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara**, 2004, 216.s.

⁴¹ Halit Çal, "Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 1. C., Ankara, 2001.

⁴² Halit Çal-Özlem-Çal, **Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları Ve Çekekçileri**, Ankara, 2008, Tk 6-1 tipi

⁴³ Hakkı Acun, "Ejder Motifli Kapı Tokmakları ve Değişik Örnekler", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1 - 14. S.

⁴⁴ Mustafa Denктаş, "Divriği'nin Kapı Tokmakları Ve Kapı Halkaları", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005/2, 19. Sayı, Kayseri, 120.s., 35. fotoğraf ; Halit Çal "Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 1. C., Ankara, 2001, 351, 20. fotoğraf.

6. Tip

7. Tip: Tek olan bu örnekte de alt kısımdaki yarım daire parça iki iç bükey kolla üst aynaya bağlanır. Aynası yan yana iki damla biçimlidir.

1782 tarihli Birgi Karaoğlu Camisi kapısında, Divriği ve Kastamonu'da bir evde görülür⁴⁵. Laleli Camisi'ndeki (1763) hakim tip olması bu tipi 18. yüzyıl ikinci yarısına yerleştirilebileceğini düşündürüyor. Divriği⁴⁶, Afyonkarahisar⁴⁷ evlerindeki benzer tipi yine Avrupa kökenli görünüyor.

⁴⁵ Özlem Çal, "Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları", **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 8. tip ; Mustafa Denктаş, "Divriği'nin Kapı Tokmakları Ve Kapı Halkaları", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005/2, 19. Sayı, Kayseri, 32. fot.

⁴⁶ Mustafa Denктаş, "Divriği'nin Kapı Tokmakları Ve Kapı Halkaları", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005/2, 19. Sayı, Kayseri, 32. fotoğraf

⁴⁷ Halit Çal, "Afyon Şehrinin Kapı Tokmakları", **Vakıf Ve Kültür**, 2. C. 6. Sayı, Ankara, 1999, 10. fot.

7. Tip

İtalya Floransa'da bir evden

8. Tip: “S” şekilli bu tokmağın üst kısmı bir kuğu boynunu andırır. Tek örnektir. Eş örneği Afyonkarahisar şehrinde olup, Siirt şehrindeki örnekte üst ucun gaga şeklinde olduğu belirtilmiştir⁴⁸.

9. Tip: İki kapıda ikişer örneğini bulduk. Aynası Yunan mitolojisindeki bereket tanrıçası Demeter'in başı şeklindedir. Tokmak kısmı “U” şeklinde bitkisel kıvrımlıdır. Alt ortasında yatay oval bir madalyon görülür. Kapılardan birinin üstünde 1818, diğerinin üstünde ise 1894 tarihi yazılıdır. Adana, Gerze ve Tekirdağ⁴⁹, Kayseri'de⁵⁰ birer örneği olduğu belirtilmiştir. Doğrudan Batıdan ithal edilen bu tipin Türkiye genelinde ve Alibey Adası gibi Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı bir yerde de çok tercih edilmediği anlaşılıyor.

⁴⁸ Halit Çal, “Afyon Şehrinin Kapı Tokmakları”, **Vakıf Ve Kültür**, 2. C. 6. Sayı, Ankara, 1999, 11. tip, 12. fotoğraf.

⁴⁹ Halit Çal-Özlem-Çal, **Trakya Bölgesi Kapı Tokmakları Ve Çekecekleri**, Ankara, 2008, 2008: tk 10-9 tipi.

⁵⁰ Mehmet Kartal, “Eski Kayseri'de Kapı Tokmakları”, **İlgi**, 53. Sayı, 1988, 27.s.

8. Tip

9. Tip

Sonuç

Alibey Adası'nda tespit edilen 43 örneği 9 ana ve 7 alt tipi olmak üzere 15 tip içinde ele aldık. Küçük bir kasaba olmasına karşılık tokmaktardaki çeşitlilik dikkat çekicidir. Hemen tamamı Avrupa malı veya kopyasıdır. Anadolu içlerinde bunların yeniden üretildikleri bilinmekle beraber sahil kasabası olduğu için burada doğrudan ithal olma ihtimali fazladır. Örneklerin büyük kısmı Türkiye'nin hemen her yerinde görülebilir. Edirne'den Siirt'e geniş bir coğrafyada bulunabilmesi Batı malı ürünlerin ticari dağılımını göstermesi bakımından da önemlidir. Türk evlerindeki yaygın tiplerden olan L biçimli tipten burada hiç olmaması yine bu bölgenin dışa açıklığına bağlanabilir.

KAYNAKÇA

- ACUN, Hakkı.,“ Ejder Motifli Kapı Tokmakları ve Değişik Örnekler “, **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Ankara, 1993, 1-14. s.
- BAŞ, Ufuk Arığ., “İzmir Evinde Kapı”, **Bilim Birlik Başarı**, 9. Yıl, 33. Sayı, 1982, 16 - 20. s.
- ÇAL, Halit., “ Geleneksel Ayaş Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları”, **Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Sempozyumu Bildirileri,2 - 3 Mayıs 1997**, Ankara, 1998, 91 - 109. s.
- ÇAL, Halit., “Geleneksel İnebolu Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları”,I. İnebolu Kültür ve Sanat Sempozyumu, 8 Haziran 1998, Yayımlanmamış Bildiri.
- ÇAL, Halit.,“ Tarsus Kapı Tokmakları” , **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Dünden Bugüne 1. Tarsus Sempozyumu** 25 - 26 Aralık 1998, Adana, 140-145.s.

- ÇAL, Halit., “Niğde’de Kapı Tokmakları “, **Art-Dekor**, 77. Sayı, İstanbul, 1999, 122-125. s.
- ÇAL, Halit., “Osmanlı Kapı Halkaları Ve Kapı Tokmakları”, **Osmanlı**, 11. C. 1999, 275-284
- ÇAL, Halit., “Afyon Şehrinin Kapı Tokmakları”, **Vakıf Ve Kültür**, 2. C. 6. Sayı, Ankara, 1999, 50-53.s.
- ÇAL, Halit., “Hatay Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 1. C., Ankara, 2001, 173-188. s.
- ÇAL, Halit., “Beypazarı Şehrinde Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, **Cumhuri-yetin 80. Yılında Her Yönüyle Ankara**, Ank. 2004, 214-226.s.
- ÇAL, Özlem., “Kastamonu Şehri Kapı Halkaları Ve Tokmakları”, Gazi Üniv. **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C. 12, S.2, Kastamonu, 2004, 485-504.s.
- ÇAL, Halit - Özlem Çal, **Trakya Bölgesi Kapı Tokmak Ve Çekekçeleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara. 2008.
- DENKTAŞ, Mustafa., “Divriği’nin Kapı Tokmakları Ve Kapı Halkaları”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005/2, 19. Sayı, Kayseri, 113-139
- ESİN, Emel, “Ejder Takımın Simgçiliği Ve Kötülükten Koruyan Maske”, **Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler**, Kabalci Yayınevi, İstanbul, 2004, 151-168. s.
- KARABACAK, Özlem., **Kastamonu Evlerinde Görülen Kapı Tokmakları**, A.Ü. DTCF Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara, 1992.
- KARTAL, Mehmet., “Eski Kayseri’de Kapı Tokmakları”, **İlgi**, 53. Sayı, 1988, 25 - 27. s.
- OLŞEN, Koray., “Anatolian Door Knockers “, **Image**, 11. Sayı, 1988, 28 - 32. s.
- ÖZEN, Kutlu., “Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı Süsleme Sanatı”, **Türk Folkloru Araştırmaları**, 1985/1, Ankara, 51 - 69. s.
- ÖZME, Adil-ŞAHİN, H., “Geleneksel Malatya Evlerinde Cümle Kapıları”, **Türk Arkeoloji Ve Etnoğrafya Dergisi**, 2. Sayı, Ankara, 2001, 123-128.s.
- UNUTMAZ, İrfan., “Diyarbakır Evlerinin Kapı Tokmakları”,**Antika**, 21. Sayı, İstanbul, 1986, 37 – 43. s.

ALİBEY ADASI KAPI HALKASI VE TOKMAK FOTOĞRAFLARI

1. tip (1887 tarihli)

1. tip

2/1. tip

2/2. tip

2/2. tip

2/3. tip

2/3. tip

2/3. tip

2/3. tip

2/4. tip

2/4. tip

2/5. tip

2/5. tip

2/5. tip

2/6. tip

2/7. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

3. tip

4. tip

4. tip (1887 tarihli evde)

5. tip

6. tip

7. tip

8. tip

9. tip (1894 tarihli evde)

9. tip (1818 tarihli evde)

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.